

До 100 річчя від дня народження
доктора хімічних наук, професора,
засновника Львівської наукової
кристалохімічної школи

Євгена Євгеновича Черкашина

Євген Черкашин народився 26 грудня 1905 р. в с. Грибовичі (Волинська область) у родині священика. У 1932 р. закінчив Харківський університет, згодом у 1937 р. захистив кандидатську дисертацію “Потенціали сплавів” і працював викладачем Харківського університету. З 1945 по 1968 рр. завідував кафедрою неорганічної хімії Львівського університету. Докторську дисертацію “Метрика рівноважної хімічної діаграми систем з асоційованими компонентами” захистив у 1959 р. у Москві. З 1968 р. працював на посаді професора кафедри неорганічної хімії Львівського університету. Помер 9 січня 1982 р. у Львові.

Професор Є. Черкашин – представник відомої Харківської фізико-хімічної наукової школи, один із засновників і перший керівник Львівської кристалохімічної школи. Наукові інтереси: фізико-хімічний аналіз, діаграми стану, хімія металів, кристалохімія інтерметалічних сполук. Автор понад 100 наукових праць, першої монографії Львівської кристалохімічної школи. Підготував 13 кандидатів наук, з яких три (Є. Гладішевський, П.-Б. Крип’якевич і Ю. Кузьма) згодом стали докторами хімічних наук.

Євген Черкашин започаткував у Львівському університеті науковий напрям “Кристалохімія інтерметалічних сполук”, що охоплює вивчення взаємодії компонентів у металічних системах, діаграм фазових рівноваг, кристалічної структури, хімічних і фізичних властивостей сполук. За його ініціативою в кінці 40-х років минулого століття була створена група випускників Львівського університету, яка розпочала досліджувати хімічну взаємодію між металами та металів з напівметалічними елементами в подвійних і потрійних системах – тоді ще мало вивченого розділу неорганічної хімії. Сприятливі умови, які були на кафедрі, наявність металознавчої лабораторії, добре обладнаної професором

В. Тшебятковським, завідувачем кафедри неорганічної хімії у 1938-1945 роках, висока наукова кваліфікація Є. Черкашина в галузі фізико-хімічного аналізу та ентузіазм молодих науковців виправдали сподівання. У 1950 р. ним разом з учнями опубліковано перші результати досліджень потрійної системи Cu-Mg-Sn: синтезовано сполуку $MgCuSn$ і визначено її кристалічну структуру рентгенівським методом порошку. У цьому ж році одержано перше авторське свідоцтво на спосіб виготовлення скелетних каталізаторів. Через два роки на прикладі сполуки $MgCu_4Sn$ розшифровано перший на кафедрі новий структурний тип. Ці праці започаткували великий цикл наукових досліджень у галузі кристалохімії інтерметалічних сполук.

У 1959 р. під час наукової конференції в Ленінграді всесвітньо відомий російський кристалограф академік Микола Васильович Белов відзначив зародження в Україні нового наукового напрямку, який назвав “Львівською кристалохімічною науковою школою”. Це визнання, а також підтримка відомого металознавця Івана Микитовича Францевича, академіка НАН України дали змогу кафедрі неорганічної хімії, очолюваній Є. Черкашиним, одержати додаткові бюджетні асигнування на розвиток наукових праць у галузі кристалохімії, зокрема, створення Проблемної науково-дослідної лабораторії. З цього часу Львівський університет проводить Всесоюзні, а згодом Міжнародні наукові конференції з кристалохімії інтерметалічних сполук. Вчені-кристалохіміки Львівського університету очолюють Комітет кристалографів України, що входить у Міжнародну спілку кристалографів.

Внесок Львівської кристалохімічної школи у науку суттєвий; підготовлено 128 кандидатів хімічних наук, здебільшого випускників кафедри неорганічної хімії, з яких 22 згодом стали докторами наук, професорами. Усі вони є науковими дітьми, внуками та правнуками професора Євгена Черкашина. Переважна більшість із них сьогодні продовжує вивчати проблеми кристалохімії. Вперше побудовано 1020 ізотермічних перерізів потрійних діаграм стану, синтезовано і визначено кристалічну структуру 5300 інтерметалічних сполук, розшифровано 330 нових структурних типів, одержано 84 авторських свідоцтв і патентів. Виявлено важливі кристалохімічні закономірності. Загальна кількість публікацій на 2005 р. – 4000, у тім числі 26 монографій, 46 підручників і навчальних посібників. Проведено 20 національних і міжнародних наукових конференцій у галузі кристалохімії та взято участь у 120 конференціях у різних країнах світу.

Упродовж багатьох років професор Є. Черкашин читав базовий курс “Неорганічна хімія” для студентів хімічного факультету. Його лекції відзначалися високим науковим рівнем, часто неординарною методичною побудовою, супроводжувалися демонстрацією дослідів, використанням технічних засобів навчання і були в подальшому використані його учнями при написанні підручника “Основи загальної хімії”.

Багаточисельні, науково-обґрунтовані виступи на семінарах і конференціях, а також рецензії на кандидатські та докторські дисертації свідчать про високу вимогливість професора Євгена Черкашина до наукової діяльності та можуть бути взірцем для молодих науковців.

Є. Гладішевський